

بررسی حقوقی کودک آزاری در حقوق ایران و مستندات بین‌المللی

تورج شمشیری^۱

^۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی (نویسنده مسئول)

چکیده

کودکان آینده‌سازان جامعه هستند و تعلیم و تربیت صحیح آنها موجب صحت و سلامت اجتماع است؛ لذا به هر ترتیبی که شخصیت آنها ساخته شود، جامعه انسانی نیز همان شخصیت را خواهد داشت. به همین دلیل توجه به نیازها و حمایت از این قشر در مرکز توجه بسیاری از جوامع پیشرفته قرار دارد و نگرانی از آزار کودکان باعث تدوین و اجرای قوانین حمایتی در این زمینه شده است، زیرا آنچه امروزه نگرانی فعالان حقوق کودک یا کسانی که در این زمینه احساس مسئولیت می‌کنند را برانگیخته، آزار کودکان است. به همین دلیل قوانین و کنوانسیون‌های زیادی در دنیا به کودکان اختصاص داده شده است تا از حقوق آن‌ها دفاع کنند. در این پژوهش با توجه به بررسی‌های انجام شده می‌توان چنین نتیجه گرفت که سیاست کیفری ایران نسبت به جرایم علیه آزادی و تمامیت معنوی کودکان، در چهار جنبه ی آدم ربایی و مخفی کردن طفل، تعویض طفل، سوء استفاده از کودکان برای تکیه گری و سوء استفاده از کودکان در کار مورد توجه قرار گرفته است. در مورد اسناد بین‌المللی، که اهمیت جایگاه و نقش کودکان سبب توجه روز افزون به آنان شده است. در چند دهه ی اخیر بسیاری از اسناد و اجلاس های حقوق بشری ضمناً یا مستقلاً به حقوق آن‌ها پرداخته، برای تامین مصالح عالیه کودکان، تکالیف و تعهداتی بر دوش دولت ها و خانواده ها نهاده اند.

واژه‌های کلیدی: کودک آزاری، حقوق ایران، اسناد بین‌المللی

۱. مقدمه

کودک، لطیف ترین گل انسانیت است که اسلام نیز توجه ویژه ای به آن نموده است. از این رو، پدیده کودک آزاری، پدیده ای است شوم که عواطف انسان ها را جریحه دار می کند. امروزه یکی از تاسف بارترین اخبار جهان، که دل هر انسانی را می لرزاند، افزایش آمار کودک آزاری است. در ایران نیز عوامل متعددی دست به دست هم داده اند تا روز به روز شاهد افزایش کودک آزاری باشیم (طارمی، ۱۳۸۹). کودک آزاری قدمتی برابر با تاریخ بشر دارد. بابلیان و مردم روم باستان دختران خود را وقف معابد می کردند در روم قدیم، کشتن فرزندان حق قانونی والدین بود، اعراب در دوران بدویت و پیش از ظهور اسلام، دختران خود را زنده به گور می کردند. در چین نیز فروش دختران امری رایج بود (مدنی، ۱۳۸۳: ۱۷) بدین ترتیب پدیده کودک آزاری به ویژه دختر آزاری همزاد و همراه جوامع بشری بوده است.

هرچند بدین سان کودک آزاری پدیده ای منحصر به زمان حال نیست اخیرا به نحو چشمگیری به این پدیده توجه شده است رسانه های جمعی درباره این پدیده به مردم اطلاع رسانی می کنند به گونه ای که امروزه افزون بر متخصصان، مردم عادی نیز از جزئیات کودک آزاری آگاهی دارند و با قربانیان آن همدردی می کنند. بدن اینکه قادر به ارائه تعریف و تعیین حدود و مصادیق آن باشند. از دیدگاه روان شناسی کودک آزاری رفتاری است که باعث آزار جسمی، ذهنی، عاطفی و روانی کودک می گردد و به روند طبیعی و سلامت وی آسیب می رساند (خضروی افلاک فر، ۱۳۷۵) آزار به اشکال جسمی، جنسی، عاطفی و غفلت و بی توجهی وجود دارد (کاپلان و سادوک، ۱۳۸۳).

جرم کودک آزاری، از جمله جرایمی است که به شدت جامعه را تحت تاثیر قرار می دهد و واکنش افکار عمومی نشان می دهد حساسیت درباره آن بسیار زیاد است اما قانون نتوانسته به این حساسیت ها اهمیت دهد و جامعه را قانع کند. از آنجایی که حساسیت به این قشر جامعه زیاد بوده و قوانین زیادی برای حمایت از آن ها تصویب شده است. در سطح بین المللی ضرورت ارائه مراقبت ویژه برای کودک علاوه بر اعلامیه حقوق کودک در مقاله نامه اختیاری حقوق کودک در مورد فروش کودکان، کنوانسیون حقوق کودک، اعلامیه جهانی حقوق بشر، در میثاق بین المللی مربوط به حقوق مدنی و سیاسی (به ویژه مواد ۲۳ و ۲۴)، در میثاق بین المللی مربوط به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (به ویژه ماده ۱۰) و در اساسنامه ها و اسناد سازمانهای تخصصی و سازمانهای بین المللی مرتبط با رفاه کودکان به رسمیت شناخته شده است. ۲۰ کمیته حقوق کودک سازمان ملل از نهادهای فعال در زمینه حقوق کودک است. ایران نیز تحت شرایطی متعهد به مفاد کنوانسیون حقوق کودک سال ۱۹۸۹ است و پیمان نامه حقوق کودک ۱۹۵۹ را به عنوان یکی از اعضای سازمان ملل امضا کرده است. قابل ذکر است که ایران به کنوانسیون حمایت از حقوق کودکان نیز پیوسته است. در حقوق داخلی نیز به حقوق کودک توجه ویژه ای شده است مانند قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (مصوب آذر ۱۳۸۱). در پاره ای از قوانین از جمله قانون مجازات اسلامی مواد ۶۳۳، ۶۳۱، ۶۲۳ نیز از کودکان حمایت هایی شده است. انجمن ملی حمایت از کودکان در سال ۱۳۳۱ در ایران بنیان نهاده شد. اما در قوانین فعلی خلاقانونی زیادی در این زمینه وجود دارد. تا پیش از سال ۸۱ که لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان تصویب شد و کودک آزاری را جرم عمومی تلقی کرد (هشجین، ۱۳۸۵).

هیچ قانونی که چنین امکانی را به مدعی العموم در مورد ورود به جرم کودک آزاری بدهد، وجود نداشت و البته گام بلندی بود. البته همین قانون هم خلاهای زیادی دارد. اول اینکه مجازات تعیین شده با جرم متناسب نیست و فرد کودک آزار در صورت محکومیت به تحمل شش ماه حبس محکوم می شود؛ در صورتی که در کشورهای مرفعی جرایم علیه کودکان مجازات شدیدی دارد و افکار عمومی را قانع می کند و به معنای واقعی کلمه، بازدارنده است و والدین به خود اجازه نمی دهند که کودک را مورد آزار قرار دهند؛ چون قانون به شدت از کودک حمایت می کند. اگر گاه در آرای مربوط به کودک آزاری دیده می شود که حبس های طولانی تری به متهم داده می شود فقط با استناد به قانون مجازات اسلامی و ماده قانونی مربوط به ضرب و جرح عمدی است و نه حمایت از حقوق کودک.

در راستای مطالب ذکر شده در این پژوهش به بررسی موضوع کودک آزاری و خشونت علیه کودکان در حقوق ایران و اسناد بین المللی پرداخته می گردد.

۲. مفهوم شناسی

کودک آزاری از دو کلمه کودک (child) و آزار (abuse) تشکیل شده است. از نگاه قوانین بین المللی، هم چون پیمان نامه حقوق کودک، به بچه کمتر از ۱۸ سال، کودک اطلاق می شود. و در فقه نیز به فردی اطلاق می شود که به بلوغ شرعی نرسیده باشد. البته بر اساس نظریه اکثر فقها سن بلوغ شرعی برای دختران ۹ سالگی و برای پسران ۱۵ سالگی است. قانون مجازات اسلامی و قانون مدنی نیز از دیدگاه فقها پیروی می کند. البته با توجه به آن چه در ذیل ماده اول پیمان نامه آمده، سن ۱۸ سال در صورتی لحاظ می شود، که در حقوق جاری کشورهای عضو، سن زود تری تعیین نشده باشد. لذا با توجه به این که سن بلوغ در حقوق جاری ایران زودتر از سن مقرر در پیمان نامه است، لذا سن بلوغ مذکور در قوانین ایران مورد عمل خواهد بود.

آزار نوعی آسیب است، که ناشی از رفتار و برخورد ظالمانه است. از این رو، کودک آزاری نوعی صدمه رساندن ظالمانه به کودک است. فرهنگ اکسفورد در تعریف کودک آزاری می نویسد: رفتاری ستمگرانه با کودک - به عنوان مثال - از سوی بزرگسالان که در برگیرنده اعمال جنسی و جنایی می شود.

ماده دوم قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (مصوب ۱۳۸۱) در تعریف گونه ای از کودک آزاری می گوید: هر نوع اذیت و آزار کودکان و نوجوانان که موجب شود به آنان صدمه جسمانی یا روانی و اخلاقی وارد شود و سلامت جسم یا روان آنان را به مخاطره اندازد، ممنوع است.

نویسنده ای در تعریف از کودک آزاری می گوید: کودک آزاری، عبارت است از هر گونه فعل یا ترک فعلی که باعث آزار روحی و جسمی و ایجاد آثار ماندگار در وجود یک طفل شود، که برخی از این آثار می تواند به صورت مخفی باشد و لذا ممانعت از حاضر شدن در کلاس درس، محروم کردن او از غذا، حبس در حمام یا زیرزمین، اشکال مختلف کودک آزاری است. (www.bashgah.net)

در تعریف مناسبی از این پدیده می توان گفت: «کودک آزاری عبارت است از هرگونه صدمه و آزار جسمی، روحی و یا اخلاقی کودکان یا نوجوانان، که بر خلاف قانون بوده و سلامت جسمانی یا روانی ایشان را به خطر اندازد.

۳. انواع کودک آزاری

کودک آزاری عاطفی

با تحقق ماده ۲۹ - که والدین و افراد جامعه را موظف به توجه به شخصیت و شرایط عاطفی کودک نموده و در صورت جدا بودن والدین از یکدیگر به موجب ماده ۲۰ برای رعایت نیازمندی های عاطفی، حکومت را موظف به حمایت از کودک نموده است - کودک آزاری عاطفی نیز کاهش خواهد یافت. این پیمان نامه برای مقابله با کودک آزاری جنسی در ماده ۳۴ مقرر می دارد: حکومت های عضو پیمان، خود را موظف می دانند که کودک را در مقابل هرگونه استثمار سکسی و سوء استفاده جنسی حمایت کنند. حکومت ها برای این منظور دست به اقداماتی در سطح داخل و خارج از کشور می زنند تا:

الف. کودکان به روابط جنسی غیر قانونی و یا اجباری کشانده نشوند؛

ب. کودکان در زمینه فاحشه گری مورد استفاده قرار نگیرند؛

ج. از کودکان در هرزه گری ها و نمایش های سکسی استفاده نشود.

کودک آزاری روانی

از مصادیق تصریح شده کودک آزاری روانی، توهین و قذف کودک است که در ماده ۱۴۷ قانون مجازات اسلامی و عموم ماده ۱۴۵ و ۶۰۸، مجازات آن تا ۷۴ ضربه شلاق قرار داده شده است. البته مصادیق مهم دیگری دارد که از آن جمله می توان به عدم تحویل کودک به سرپرست قانونی (ماده ۶۳۲)، رهاکردن کودک (ماده ۶۳۳)، ربودن نوزاد (ماده ۶۳۱)، مزاحمت و تعرض در اماکن عمومی (۶۱۹). البته مواردی نیز وجود دارد که چنان چه بزه دیده کودک باشد، مجازات مجرم تشدید خواهد شد، مانند جرم آدم ربایی (ماده ۶۲۱)

آدم ربایی معمولاً توأم با اجبار مادی علی‌اشخاص ارتکاب می‌یابد، بنابراین چنانچه علیه اطفال صورت گیرد تهدید مضاعفی را برای آن‌ها به وجود می‌آورد. سیاست کیفری قانون‌گذار ایران در قبال این پدیده، همواره مبنی بر تشدید مجازات بوده به موجب ماده ۶۲۱ قانون مجازات اسلامی، «هرکس به قصد مطالبه‌ی وجه یا مال یا به قصد انتقام یا به هر منظور دیگری، به عنف یا تهدید یا حيله یا به هر نحو دیگر، شخصاً یا توسط دیگری، به عنف یا تهدید یا حيله یا به هر نحو دیگر، شخصاً یا توسط دیگری، شخصی را برباید یا مخفی کند به حبس از ۵ تا ۱۵ سال محکوم خواهد شد. در صورتی که سن مجنی علیه آسیب جسمی یا حیثیتی وارد شود مرتکب به حداکثر مجازات تعیین شده، محکوم خواهد شد و در صورت ارتکاب جرایم دیگر، به مجازات آن جرم نیز محکوم می‌گردد (آنسل مارک، ۱۳۹۱).

در بسیاری از موارد، ربایندگان به سوء استفاده از کودکان ربوده شده اقدام می‌کنند. از قبیل آن که برای حمل یا توزیع مواد مخدر از آنان سود می‌جویند یا به انجام کارهای سخت و زیان‌آور وادارشان می‌کنند. مجرم در صورتی که علاوه بر ربودن و مخفی کردن، مرتکب جرایم دیگری نیز شده باشد، اعمال او مشمول مقررات تعدد جرم خواهد بود.

کودک آزاری ناشی از ترک فعل

در این موارد برگرفته ترک فعل‌هایی است که منجر به مخاطره افتادن سلامت جسمانی و روانی کودک می‌گردد، که در برخی قوانین به صراحت بدان اشاره و جرم تلقی شده است، از جمله ماده ۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، نادیده گرفتن عمدی سلامت، بهداشت روانی و جسمی و ممانعت از تحصیل کودکان و نوجوانان را ممنوع دانسته و مستحق مجازات می‌داند (۵). از دیگر مصادیق این نوع از کودک آزاری ترک انفاق کودک تحت تکفل در صورت استطاعت مالی است (ماده ۶۴۲ ق.م.ا).

کودک آزاری ناشی از بهره‌گیری خلاف

در این نوع کودک آزاری، گرچه ممکن است، اعمال انجام شده سلامت کودک را به مخاطره نیندازند، ولی به هر حال سوء استفاده از کودک بوده، برخلاف مصلحت او است و چنین اعمالی نیز از سوی قانونگذار جرم تلقی شده و مجازات در پی دارد. ماده ۳ این قانون در تشریح چنین اعمالی می‌گوید: هر گونه خرید، فروش، بهره‌کشی و به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف، از قبیل قاچاق، ممنوع و مرتکب، حسب مورد علاوه بر جبران خسارت وارده به شش ماه تا یک سال زندان و یا به جزای نقدی از ده میلیون ریال تا بیست میلیون ریال محکوم خواهد شد.

در قانون مجازات اسلامی، جرم بهره‌کشی از کودکان در اعمال خلاف، در مصادیق خاصی، چون تکدی‌گری با مجازات شدیدتری مواجه است. ماده ۷۱۳ این قانون می‌گوید: هر کس طفل صغیر یا غیر رشیدی را وسیله تکدی قرار دهد... به سه ماه تا دو سال حبس و استرداد کلیه اموالی که از طریق مذکور به دست آورده است، محکوم خواهد شد. از سوی دیگر، بهره‌کشی در ارتکاب جرایم مواد مخدر نیز مجازات خاص خود را دارد (ماده ۱۸ قانون مبارزه با مواد مخدر). در حقیقت، بنا به تصریح ماده ۸ قانون حمایت از کودک که مقرر می‌دارد: اگر جرائم موضوع این قانون مشمول عناوین دیگر قانون شود یا در قوانین دیگر حد یا مجازات سنگین‌تری برای آنها مقرر شده باشد، حسب مورد، حد شرعی یا مجازات اشد، اعمال خواهد شد، که البته مجازات اشد مذکور در قانون مجازات اسلامی یا قانون مبارزه با مواد مخدر قابل اجرا خواهد بود. لازم به ذکر است که مطلقاً به کار گماردن کودکان زیر ۱۵ سال به موجب ماده ۷۹ قانون کار ممنوع است. البته به موجب ماده ۸۰ این ممنوعیت در مورد کودکان بالای ۱۵ سال وجود ندارد.

کودک آزاری جنسی

یکی دیگر از انواع کودک آزاری، کودک آزاری جنسی است که بسیاری از مصادیق آن در قانون مجازات اسلامی ذکر شده است. مانند لواط (ماده ۱۱۲ و ۱۱۳)، زنا (تبصره ۸۳)، تقبیل (م ۱۲۴)، قوادی (م ۱۳۵) سوء استفاده جنسی؛ نظیر تهیه تصویر مستهجن از کودکان (م ۶۴۰)، تشویق و راهنمایی به فحشا (م ۶۳۹ و بند ۳ م ۶۴۰) فریب کودک دختر و ازدواج با او (م

۶۴۹). در ضمن برخی از جرایم دیگر از قبیل هرزه گری کودکان، تشویق کودکان به هرزه گری و فحشا و جرایمی از این قبیل نیز به زودی تحت لایحه مجازات جرایم رایانه ای در مواد ۱۳ و ۱۴ جرم شناخته خواهد شد. (طارمی، ۱۳۸۷).

دادستان می تواند به موجب ماده ۱۱۷۳ ق.م. با اثبات عدم صلاحیت ولی کودک به دلیل کودک آزاری، سرپرست صالحی برای کودک قرار دهد. از سوی دیگر، به استناد ماده ۵ قانون حمایت از کودک : کودک آزاری از جرائم عمومی بوده و نیاز به شاکی خصوصی ندارد ، بدین سبب دادستان می تواند تقاضای مجازات کودک آزار؛ اعم از والدین و غیر ایشان را بنماید .

در جهت کشف بهتر جرم کودک آزاری، ماده ۶ قانون حمایت از کودک مقرر می دارد : کلیه افراد، موسسات و مراکزی که به نحوی مسوولیت نگهداری و سرپرستی کودکان را برعهده دارند، مکلف اند به محض مشاهده موارد کودک آزاری، مراتب را جهت پی گیرد قانونی مرتکب و اتخاذ تصمیم مقتضی به مقامات صالح قضایی اعلام نمایند، که تخلف از این تکلیف موجب حبس تا شش ماه یا جزای نقدی تا پنج میلیون ریال خواهد بود . البته خوب بود که قانون گذار، درمانگاه ها و مراکز درمانی را نیز ملزم به گزارش کودک آزاری نماید، چرا که یکی از مکان های مراجعه آسیب دیدگان از کودک آزاری، درمانگاه ها و مراکز درمانی است.

۴. ابعاد حقوقی کودک آزاری

با توجه به اهمیت کودک آزاری در حقوق جزای ایران و اسناد بین المللی ضروری است در این گفتار ابعاد حقوقی این پدیده را نیز بررسی کنیم. بندیکم : کودک آزاری در قوانین بین المللی با وجود آن که دین اسلام برای کودک از همان ابتدای تکوین نطفه، حقوقی را قایل بوده اما در مقابل، تا قرن بیستم نه در سطح قوانین داخلی کشورها و نه در سطح بین المللی، هیچ قانون مدونی برای کودکان نوشته نشده است. اولین تلاش بین المللی در سال ۱۹۲۴ میلادی صورت گرفت و پس از آن در بیستم نوامبر سال ۱۹۵۲، اعلامیه ی جهانی حقوق کودک می رسد. اما کامل ترین شکل ظهور حقوق کودک در کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ تجلی یافته است و اجرای این کنوانسیون در اعلامیه جهانی بقای رشد در دهه ۱۹۹۰ و اساسنامه ها و اسناد سازمان های بین المللی مرتبط با رفاه کودکان نیز مورد تاکید قرار گرفته است (همتی، ۱۳۸۳).

کنوانسیون حقوق کودک مشتمل بر یک مقدمه و ۵۴ ماده است و در سه بخش بیان شده است. بخش اول که بیشترین مواد کنوانسیون (از ماده ی ۱ تا ۴۱) به آن یافته به تعریف کودک و انواع حقوق و تعهد دولت های عضو برای رعایت این حقوق می پردازد. بخش دوم از ماده ی ۴۲ تا ۴۵) به مکانیزم اجرایی و نظارتی کنوانسیون پرداخته و چگونگی تشکیل و ترکیب نحوه ی عمل کمیته ی حقوق کودک را بیان می دارد. بخش سوم (از ماده ی ۴۶ تا ۵۴) متکفل بیان نحوه ی امضا، تصویب و الحاق به کنوانسیون و اعلام حق شرط و خروج از کنوانسیون است. این مقاله نامه در تاریخ دوم سپتامبر ۱۹۹۰ قابل اجرا شد و تا اکتبر ۱۹۹۷ بالغ بر ۱۹۱ کشور به آن پیوسته اند (مهدوی، ۱۳۹۲).

دولت جمهوری اسلامی ایران نیز جزو دولت هایی است که کنوانسیون را در سال ۱۳۷۲ امضا و تصویب کرده است. مجلس در هنگام تصویب، طی ماده واحده ای اعلام داشت که آن را در صورت تعارض با قوانین داخلی یا اسلامی، لازم الرعایه نمی داند و با همین قید کلی، آن را تصویب کرد. کنوانسیون در حالت کلی در چهار زمین: الف) بقاء ب) رشد ج) حمایت و د) مشارکت کودک مسائل را مطرح کرده است. معنای این عبارت ماده ی واحده این است که دولت جمهوری اسلامی ایران با پیوستن به این کنوانسیون درصدد بر نمی آید قوانین خود را با مقررات کنوانسیون وفق بدهد و آن ها را اصلاح کند بلکه قوانین خود را اجرا می کند و در آینده نیز قوانینی را که مناسب بداند، وضع و اجرا می کند و به هر صورت، هر جا مقررات کنوانسیون با قوانین داخلی فعلی یا قوانین مصوب بعدی مغایر تشخیص داده شود این مقررات برای دولت جمهوری اسلامی ایران، لازم الرعایه نیست. در هر صورت، شورای نگهبان در نظریه ی شماره ی ۵۷۶ مورخ ۷۲/۱۱/۴ موارد مخالف کنوانسیون با موازین شرع را مشروحا اعلام داشت اما در نهایت، همان تحفظ کلی را پذیرفت و مصوبه ی مجلس را تایید کرد.

کودک آزاری در قوانین ایران و از نظر قانون مدنی مصوب سال ۱۳۰۴ طفل کسی بود که کمتر از ۱۸ سال داشته باشد اما با اصلاحاتی که در قوانین بعد از انقلاب داده شد، به عنوان یک اصل کلی، چه باشد اما با اصلاحاتی که در قوانین بعد از انقلاب

داده شد، به عنوان یک اصل کلی، چه در قلمرو بزهکاری و چه در عرصه ی بزه دیدگی، سن اطفال ۹ سال تمام قمری برای دختران و ۱۵ سال تمام قمری برای پسران می باشد هرچند قانون گذار خواسته یا ناخواسته در برخی مواقع، سن مذکور را تاحدودی بالا برده است. قانون گذار در ایران، چه قبل و چه بعد از انقلاب، در قوانین کیفری نه تنها تعریفی از کودک آزاری ارائه نداده بلکه هیچ وقت در صدد احصای کامل جرایمی که ممکن است نسبت به اطفال واقع شوند نیز برنیامده است. تا آن که «در آذر ماه سال ۱۳۸۱ تحت تاثیر بافته های روان شناختی، جرم شناختی و جامعه شناختی در زمینه ی حمایت از کودکان و کاهش و پیشگیری از کودک آزاری، قانونی با عنوان قانون حمایت از کودکان و نوجوانان» به تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی رسید، این قانون از جهت این که برای اولین بار اصطلاح «کودک آزاری» را وارد ادبیات حقوقی کیفری ایران کرد و برای اولین بار تعریف و ذکر مصادیقش اقدام نمود بسیار حایز اهمیت می باشد». طرح فوق در قالب ۹ ماده به تایید شورای نگهبان رسید. ماده ی ۳ و ۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، به بیان مصادیق کودک آزاری پرداخته اند و مقرر می دارد: «هرگونه خرید، فروش، بهره کشی، به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق، ممنوع و مرتکب، حسب مورد، علاوه بر جبران خسارت وارده به شش ماه تا یک سال زندان و یا به جزای نقدی از ده میلیون ریال تا بیست میلیون ریال محکوم خواهد شد». مطابق ماده ی ۴ قانون فوق، «هرگونه صدمه و اذیت و آزار و شکنجه ی جسمی و روحی کودکان و نادیده گرفتن عمدی سلامت و بهداشت روانی و جسمی و ممانعت تحصیل آنان، ممنوع و مرتکب به سه ماه و یک روز تا شش ماه حبس تا ده میلیون ریال جزای نقدی محکوم می گردد.» در این قانون، قانون گذار هم به تعریف کودک آزاری و هم ذکر مصادیق آن اقدام کرده است که گام بسیار مهمی در زمینه ی پیشگیری کیفری از کودک آزاری محسوب می شود (وظیفه، ۱۳۹۱).

همچنین برای حمایت از کودکان، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بد سرپرست در سال ۱۳۹۲ به تصویب رسید و به حمایت از کودکان بی سرپرست پرداخته، در ماده ۶ قانون فوق «درخواست کنندگان سرپرستی باید دارای شرایط زیر باشند:

الف - تقید به انجام واجبات و ترک محرمات

ب - عدم محکومیت جزائی مؤثر با رعایت موارد مقرر در قانون مجازات اسلامی

ج - تمکن مالی د- عدم حجر ها - سلامت جسمی و روانی لازم و توانایی عملی برای نگهداری و تربیت کودکان و نوجوانان تحت سرپرستی

و- نداشتن اعتیاد به مواد مخدر، مواد روانگردان و الکل

ز- صلاحیت اخلاقی

ح - عدم ابتلاء به بیماری های واگیر و یا صعب العلاج

ط - اعتقاد به یکی از ادیان مصرح در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، ۱۳۹۲).

در ماده ۱۲ این قانون بیان شده که : دادگاه می تواند در دوره سرپرستی آزمایشی، در صورت زوال و یا عدم تحقق هر یک از شرایط مقرر در این قانون به تقاضای دادستان و یا سرپرست منحصر یا سرپرستان کودک یا نوجوان و با اطلاع قبلی سازمان و همچنین با تقاضای سازمان قرار صادره را فسخ نماید. ماده ۲۵- حکم سرپرستی، پس از اخذ نظر کارشناسی سازمان، در موارد زیر فسخ می شود:

الف - هر یک از شرایط مقرر در ماده (۶) این قانون منتفی گردد.

ب - تقاضای سرپرست منحصر با سرپرستان در صورتی که سوء رفتار کودک یا نوجوان برای هر یک از آنان غیر قابل تحمل باشد.

ج - طفل پس از رشد با سرپرست منحصر یا سرپرستان توافق کند.

۵. بررسی مقایسه ای قوانین و مقررات ایران با کنوانسیون کودک

تلاش های جهانی در راستای حمایت از کودک به عنوان آسیب پذیرترین عضو خانواده منجر به تصویب کنوانسیون حقوق کودک گردید. با توجه به اعتراض برخی دولت ها مثل آلمان ایرلند سوئد فلاند نروژ در خصوص پیش شرط ایران در سال ۱۳۷۲ طی ماده واحدی به شرط عدم مغایرت مفاد با موازین شرعی و حقوقی به این کنوانسیون پیوست. در این پژوهش به دنبال ارزیابی میزان پای بندی ایران به این کنوانسیون و تعهدات بین المللی با عنایت به منبع اصلی حقوق ایران فقه امامیه می باشد. بدو امر سن بلوغ کودک به عنوان ارکان اساسی مسئولیت کیفری ارزیابی می گردد (نوربها، ۱۳۸۹).

. قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست ۱۳۵۳ اغوا یا استفاده از حمایت از کودکان در جرایم مرتبط با مواد مخدر ماده ۳۳ کنوانسیون که ایران به آن الحاق گردیده. اما بعضا از این قشر آسیب پذیر و تشدید مجازات خفیف تر پیش بینی نموده است. برای مثال عدم اثبات حدود یا کاهش میزان آنها برای فاعل بالغ نسبت به مفعول نابالغ در تبصره ۲ ماده ۲۲۴ و تبصره ۱ ماده ۲۵۱ اشاره نمود (مؤذن زادگان، ۱۳۸۷).

مواد ۳۷ و ۴۰ کنوانسیون علاوه بر تاکید بر لزوم برنامه آموزشی در قبال رفتار مجرمانه کودک اعمال مجازات حبس ابد اعدام بر حذر داشته که نشان از تعارض قوانین ایران با مفاد کنوانسیون است. همچنین مطابق کنوانسیون پس از تحقق جرم از طریق مراقبت های پزشکی روانی ایجاد تسهیلات لازم در زمینه اقامه دعوی تامین ضرر و زیان از طریق منابع دولتی خیریه و بیمه می باشد نظام حقوقی ایران دارای خلا قانونی است.

• حقوق مدنی و اساسی

اولین حقی که کودک در زمان تولد حتی بیش از تولد دوره جنینی بهره مند می شوند. بند ۱ ماده ۲۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی سیاسی ماده ۱۲ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی فرهنگی ضمانت اجرایی حق زندگی در حقوق ایران مواد ۷۱۶ و ۶۲۲ تا ۶۲۴ قانون مجازات سقط جنین است.

ماده ۷ کنوانسیون ضرورت ثبت ولادت قانون تخلفات جرایم مجازات مربوط به اسناد سجلی (۱۳۷۰) حفظ هویت کودک- ملیت نام و نام خانوادگی به تصویب رسیده است.

ماده ۹ شناسایی والدین کودک- نگهداری کودک توسط والدین عدم جدایی مطابق مواد ۱۱۶۹-۱۱۶۸ نگهداری کودکان حق و تکلیف والدین است.

ماده ۱۱۷۳ سوء رفتار والدین به خطر افتادن صحت جسمانی و تربیت اخلاقی دادگاه می تواند قیم یا سرپرست دیگر تعیین کند (داور و همکاران، ۱۳۸۳).

سیاست های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران در خصوص حمایت فرزند لزوم برخورداری از حمایت مالی پدر - حق ملاقات با فرزند

مواد ۲۳ تا ۲۷ و نیز ۳۹ برقراری حداقل امکانات بهداشتی برای اطفال برقراری بیمه - اقدامات ضروری جهت تسریع روانی جسمی حمایت همه جانبه از کودکان معلولان - بهره مندی از مراقبت های ویژه - دسترسی موثر به خدمت بهداشتی- توان بخشی آمادگی برای اشتغال و پیشرفت فرهنگی نیز مبادله بین المللی اطلاعات در این حوزه تاکید کرده است. نظام حقوقی ایران اصول ۳ و ۲۹ و ۴۳ قانون اساسی ماده ۱۲ میثاق حقوق اقتصادی اجتماعی برخورداری از تامین اجتماعی عنوان حقی همگان پرداخته اند.

مواد ۲۸ و ۲۹ آموزش و پرورش دوره ابتدایی اجباری و رایگان

مواد ۳۰ حق تحصیل - تامین وسایل امکانات تحصیل اجباری بودن آموزش و پرورش برای کلیه افراد

ماده ۱۷ حق دسترسی وی به وسایل ارتباط جمعی - رسانه های گروهی - کتاب ... اساسنامه بنیاد ملی بازی رایانه، آماده سازی کودک برای تصدی موقعیت اجتماعی - مناسب رشد فکری - ترغیب وی به همکاری اجتماعی در قالب برگزاری اجتماعات سیاست های بهبود وضع گذراندن اوقات فراغت زنان و دختران حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای - تنظیم قواعد الزام آور در حقوقی ناظر بر راهنمایی ها رسانه ها در تولید محصولات حوزه کودکان (قربانی، ۱۳۸۴).

مواد ۱۲ تا ۱۵ آزادی فکری - عقاید مذهب - زبان ... دریافت و رساندن اطلاعات اصل ۳ تامین آزاید در حدود قانون - اصول ۲۳ تا ۲۵ حق تشکیل احزاب - آزادی عقاید - آزادی مذهب در اصل ۱۲ حق مصونیت افراد از تعرض به حیثیت جان - مال حقوق مسکن و شغل اشخاص لزوم اشتغال کودکان رعایت ماده ۳۲ در نظام حقوقی ایران اصل ۲۸ وادار نمودن به کاری که خلاف سلامت جسمانی روانی ممنوع است .

وفق ماده ۱۱۹۹ و ۱۲۰۴ تامین اقتصادی کودکان مشتمل بر مسکن - خوراکی - پوشاک به قدر رفع حاجت با در نظر گرفتن درجه استطاعت منفق برعهده پدر می باشد.

با توجه به مطالب بیان شده می توان بیان کرد که تمامی ادیان الهی، بشر را بهترین موجود نظام آفرینش دانسته، بر این باورند که پیامبران الهی آمده اند تا پیام حریت انسان و جایگاه ویژه او را گوشزد کرده، و زمینه رشد و کمال انسان را از گذر تعالیم و آموزه های اخلاقی و معنوی فراهم آورند. ، اهمیت دین مبین اسلام به حقوق کودک را آن جا می توان دید که فقه اسلام برای تمامی مراحل زندگی جنین، از لحظه ی انعقاد نطفه گرفته تا لحظه تولد، دیه مقرر کرده است. خشونت و آزار و به طور کلی به کارگیری روش هایی که متضمن ضرر جسمی، مالی یا روحی و روانی باشد از نظر اسلام مردود و تنها در مواردی به عنوان مجازات برای مجرمان تجویز شده است. اصل تنبیه در اسلام برخلاف آنچه که در برخی از سیستم های تربیتی به آن برمی خوریم امری محکوم نیست، بلکه برعکس امری لازم است. کودکی که در برابر رفتار ناپسندش، کنترل نبیند، جامعه ای که در آن عقوبت و کیفر نقشی نداشته باشد. لاقید، خودنما، بی شخصیت و فاسد خواهد شد. از آن جایی که همیشه به وسیله ی منطق، نمی توان کودک را وادار به اطاعت کرد، در مواردی تنبیه ضرورت پیدا می کند. دین اسلام برای طفل حقوقی را ایجاد کرده، حتی دین مبین اسلام بر حقوق مالی طفل نیز چه پیش از تولد و چه پس از آن تاکید نموده همچنان که گفته شد حق ارث را برای جنین پذیرفته است. همچنین دین اسلام برای کودک بعد از تولد نیز حقوق بسیاری چون حق رضاع، حق برخورداری از نام، حق برخورداری از هویت خانوادگی (نسب)، حق برخورداری از نگهداری و حفاظت (حضانت)، حق بر نفقه تامین هزینه های زندگی)، حق برخورداری از سرپرستی و قیمومت و سایر حقوق دیگر را قائل شده است. با وجود آن که دین اسلام برای کودک از همان ابتدای تکوین نطفه، حقوقی را قایل بوده اما در مقابل، تا قرن بیستم نه در سطح قوانین داخلی کشورها و نه در سطح بین المللی، هیچ قانون مدونی برای کودکان نوشته نشده است. اولین تلاش بین المللی در سال ۱۹۲۴ میلادی صورت گرفت و پس از آن در بیستم نوامبر سال ۱۹۵۲، اعلامیه ی جهانی حقوق کودک می رسد. از نظر قانون مدنی مصوب سال ۱۳۰۴ طفل کسی بود که کمتر از ۱۸ سال داشته باشد اما با اصلاحاتی که در قوانین بعد از انقلاب داده شد، به عنوان یک اصل کلی، چه باشد اما با اصلاحاتی که در قوانین بعد از انقلاب داده شد، به عنوان یک اصل کلی، چه در قلمرو بزهکاری و چه در عرصه ی بزه دیدگی، سن اطفال ۹ سال تمام قمری برای دختران و ۱۵ سال تمام قمری برای پسران می باشد.

غالب حمایت های مقنن از کودک بزه دیده به صورت حمایت های کیفری در قانون مجازات اسلامی جلوه گر شده است و ضمن آنکه همچون گذشته سن مسئولیت کیفری را برای دختران ۹ سال تمام قمری قرار داده، تلاش کرده با تفکیک مسئولیت کیفری اطفال در حدود و قصاص و تعزیرات تا حدودی مشکلات را کاهش دهد .

سیاست کیفری ایران نسبت به جرایم علیه آزادی و تمامیت معنوی کودکان، در چهار جنبه ی آدم ربایی و مخفی کردن طفل، تعویض طفل، سوء استفاده از کودکان برای تکدی گری و سوء استفاده از کودکان در کار مورد توجه قرار گرفته است. در مورد اسناد بین المللی، که اهمیت جایگاه و نقش کودکان سبب توجه روز افزون به آنان شده است. در چند دهه ی اخیر بسیاری از اسناد و اجلاس های حقوق بشری ضمنا یا مستقلا به حقوق آن ها پرداخته، برای تامین مصالح عالیه کودکان، تکالیف و تعهداتی بر دوش دولت ها و خانواده ها نهاده اند.

۶. نتیجه گیری

کودکان به عنوان افرادی آسیب پذیر در برابر بهره کشی و بی توجهی ها، از استعداد و پیش زمینه ی بزه دیدگی بسیار بالایی برخوردار بوده و به راحتی از بزه دیدگان بالقوه، به بزه دیدگان بالفعل تبدیل می شوند بنابراین سیاست گذار جنایی باید از طرق مختلف مثلاً، جرم انگاری برخی رفتارها و تشدید مجازات و پیش بینی تدابیر پیشگیرانه موجب کاهش بزه دیده گی و تجاوز به حقوق و آزادی های آنان را فراهم نماید. طبق تحقیقات انجام شده بزه دیدگی در کودک بخصوص در زمینه سوء رفتار فیزیکی یا روانشناختی همبستگی بالایی با رفتار منحرفانه بعدی بزه دیده دارد. همچنین شخصیت وابسته کودکان، آن ها را در معرض بزه دیدگی خاص قرار می دهد. قانون مدنی ایران مانند حقوق فرانسه با این عبارت که هرگاه در اثر عدم مواظبت یا انحطاط اخلاقی پدر یا مادری که طفل تحت حضانت اوست صحت جسمانی و تربیتی اخلاقی طفل در معرض خطر باشد، محکمه می تواند به تقاضای اقرای طفل یا به تقاضای قیم او یا به تقاضای رئیس حوزه قضائس هر تصمیمی را که برای حضانت مقتضی بداند اتخاذ کند به تعریف طفل در معرض خطر پرداخته است.

در جامعه کنونی ما از کودک آزاری و از محدوده تادیب اطفال تفسیر درستی ارائه نگردیده است. همچنین در جامعه کنونی ما از کودک آزاری و از محدوده تادیب تعریف دقیقی ملاحظه نمی شود. همین ضعف باعث گشته تا والدین و اطرافیان کودک به بهانه تنبیه و تربیت کردن آن ها را آزار داده و غافل از آن هستند که کودکان سرمایه های جامعه فردا می باشند و اگر آن ها به آسیب های روانی و جسمی دچار شوند، به تبع آن جامعه آینده را به مشکلات خود آلوده خواهند نمود و بازتاب شوم این پدیده بر آیندگان مشهود خواهد بود. لذا برای جلوگیری از پدیده کودک آزاری که متأسفانه در جوامع جهانی از سطح روستا و شهرها به مرزها و در بعد جهانی گسترش یافته و علوم جرم شناسی ثابت نموده که عقده های سرکوفته درران کودکی باعث ناهنجاری و کجروی در بزرگسالی می شود، باید با در نظر گرفتن این مهم به پیشگیری و درمان آن بپردازیم. برای داشتن جامعه سالم از انواع تبهکاری ها، باید در اصلاح و تربیت فرزندان اهتمام تام بورزیم و با شناخت عوامل متعدد پدیده کودک آزاری همچون اعتیاد، در کاهش این عوامل سعی کنیم. سیاست کیفری ایران نسبت به جرایم علیه آزادی و تمامیت معنوی کودکان، در چهار جنبه ی آدم ربایی و مخفی کردن طفل، تعویض طفل، سوء استفاده از کودکان برای تکدی گری و سوء استفاده از کودکان در کار مورد توجه قرار گرفته است. در مورد اسناد بین المللی، که اهمیت جایگاه و نقش کودکان سبب توجه روز افزون به آنان شده است. در چند دهه ی اخیر بسیاری از اسناد و اجلاس های حقوق بشری ضمناً یا مستقلاً به حقوق آن ها پرداخته، برای تامین مصالح عالیه کودکان، تکالیف و تعهداتی بر دوش دولت ها و خانواده ها نهاده اند.

منابع و مراجع

۱. آنسل مارک (۱۳۹۱)، دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی، ویراست چهارم، تهران، انتشارات گنج دانش
۲. افزایش کودک آزاری و کار کودکان در ایران، بهزاد کشمیری پور، رادیو دویچه وله. ۲. رک: کودک آزاری چیست؟ سایت باشگاه اندیشه به نقل از روزنامه هموطن سلام. www.bashgah.net
۳. امیدی هنجین، محمد رضا (۱۳۸۵) کنوانسیون حقوق کودک و حق شرط ایران، چاپ اولف همای دانش، صص ۱۴۳ و ۱۵۱. ۳ آبروشن، هوشنگ، کودک آزاری و کنوانسیون حقوق کودک، نشر آریان، چاپ اول، صص ۷۸
۴. جمال بیگی (۱۳۸۴) بزه دیده گی اطفال در حقوق ایران، نشر میزان

۵. خضروی، افلاک فر (۱۳۷۵). بررسی عوامل موثر بر کودک آزاری جسمانی در کودکان ارجاعی به بخش روان پزشکی اطفال بیمارستان شهید اسماعیلی تهران، پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، تهران دانشکده علوم بهزیستی و توانبخشی
۶. داور، زهرا و همکاران (۱۳۸۳) کنوانسیون حقوق کودک و بهره‌وری از آن در حقوق داخلی، چاپ اول، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران
۷. طارمی، محمد حسین (۱۳۸۹)، جرم‌شناسی فقهی و حقوقی کودک آزاری، پگاه حوزه شماره ۲۷۸
۸. قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بد سرپرست (۱۳۹۲).
۹. قربانی، فرج‌اله (۱۳۸۴) مجموعه آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور (جزئی) چاپ سوم، انتشارات فردوسی، تهران
۱۰. کاپلان، هارولد و سادوک، بنیامین. جی (۱۳۸۱). خلاصه روان پزشکی، ترجمه عباس رفیعی، جلد دوم، تهران: ارجمند
۱۱. مدنی، قهفرخی، سعید (۱۳۸۳)، کودک آزاری در ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات اکنون
۱۲. مؤذن زادگان، حسنعلی (۱۳۸۷) سیر تحول قوانین کیفری حمایتی کودکان و نوجوانان در حقوق ایران، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۳-۶۲، دوره جدید
۱۳. مهدوی، محمود (۱۳۹۲) حمایت از کودکان و نوجوانان در معرض خطر بزه‌دیدگی، کنفرانس ملی سیاست کیفری ایران در قبال بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان، کرمان
۱۴. نوربها، رضا (۱۳۹۱)، زمینه حقوق جزای عمومی، چ ۳۳، تهران، انتشارات گنج دانش
۱۵. وظیفه، علیرضا (۱۳۹۱)، جنسیت و بزهکاری، نشر کتاب آوا، چاپ دوم
۱۶. همتی، رضا (۱۳۸۲)، عوامل موثر بر خشونت مردان علیه زنان در خانواده‌های تهران، پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد پژوهشگری، تهران، دانشگاه شهید بهشتی